

ՀՏԴ

Բնապահպանություն

**ԼԵՈՆԱՅԻՆ ՂԱՐԱՔԱՂԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՏԱՐԱԾՔՈՒՄ ՀԱՅՏՆԻ
ԲՆՈՒԹՅԱՆ ՀՈՒՆԱՐՁԱՆՆԵՐԻ ԴԱՍԱԿԱՐԳՈՒՄԸ*****Լ. Ղուկասյան, Գ. Մարգարյան***

Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության (ԼՂՀ) բնաշխարհը շատ հարուստ է բնության՝ հատուկ պահպանման ենթակա տարածքներով, բնապահպանական, ռեկրեացիոն և սոցիալ-տնտեսական բացառիկ արժեք ներկայացնող բնության հուշարձաններով:

Բնության հատուկ պահպանվող տարածքները ցամաքի և համապատասխան օդային ավազանի բնապահպանական, գիտական, կրթական, առողջարարական, պատմամշակութային, զբոսաշրջության, գեղագիտական արժեք ներկայացնող առանձնացված տարածքներ և բնական օբյեկտներ են (1):

ԼՂՀ - ում վերջին տասնամյակում սկսել են մեծ ուշադրություն դարձնել բնության հատուկ պահպանվող տարածքների ուսումնասիրման, անձնագրավորման և պահպանման խնդրին: Հատուկ ուշադրության է արժանի ԼՂՀ-ում բնության հուշարձանների ուսումնասիրման հարցը (2):

Բնության հուշարձանները գիտական, պատմամշակութային և գեղագիտական առանձնահատուկ արժեք ներկայացնող բնական օբյեկտներ են :

Բնության հատուկ պահպանվող տարածքները, ինչպես նաև բնական և մարդածին տարբեր աստիճանի ազդեցության ենթարկված էկոհամակարգերը, լանդշաֆտները կարող են միավորվել մեկ ամբողջական համակարգի՝ կենսոլորտային տարածքների մեջ, որոնք ստեղծվում են համընդհանուր էկոլոգիական մոնիթորինգի իրականացման և բնօգտագործման արդյունավետ մեթոդների, ձևերի մշակման ու ներդրման նպատակով: Կենսոլորտային տարածքում ընդգրկված տարբեր կատեգորիաների բնության հատուկ պահպանվող տարածքներ գործում են այդ կատեգորիաների համար նախատեսված ռեժիմները և սահմանափակումները (3-4):

Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետությունում բնության հատուկ պահպանվող տարածքները դասակարգվում են հետևյալ կերպ.

- ըստ նշանակության՝ միջազգային, հանրապետական և տեղական բնության հատուկ պահպանվող տարածքների

- ըստ կատեգորիայի՝ պետական արգելոցի, ազգային պարկ, պետական արգելավայրի և բնության հուշարձան:

ԼՂՀ բնության հուշարձաններն ըստ ծագման դասակարգվել են հետևյալ հիմնական խմբերի մեջ՝

- երկրաբանական և երկրաձևաբանական
- ջրագրական
- ջրաերկրաբանական
- կենսաբանական
- բնապատմական

ԼՂՀ բնության հուշարձանների դասակարգումն՝ ըստ վերը նշված տիպերի, ներկայացվում է աղյուսակի տեսքով:

Աղյուսակ 1

Ց Ա Ն Կ
ԼԵՌՆԱՅԻՆ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԲՆՈՒԹՅԱՆ ՀՈՒՇԱՐՁԱՆՆԵՐԻ

I. ԵՐԿՐԱԲԱՆԱԿԱՆ ԵՎ ԵՐԿՐԱՁԵՎԱԲԱՆԱԿԱՆ ՀՈՒՇԱՐՁԱՆՆԵՐ

N	Անվանումը /նկարագիրը/	Տեղադիրքը
1	«Հագոտ» քարանձավ- սրբատեղի	Ասկերան քաղաքից 2կմ հարավ-արևմուտք
2	«Մեծ Նան» քարանձավ-աղբյուր	Ասկերանի շրջան, Խնապատ գյուղից մոտ 2-2.5կմ հարավ-արևմուտք
3	«Իծատանը տոն» քարանձավ	Ասկերանի շրջան, Խնապատ գյուղից 2-2.5կմ հարավ-արևմուտք
4	«Բլին ծակ» քարանձավ	Ասկերանի շրջան, հին Նորագյուղի մոտ, «Բլին ծակ» կոչվող տեղամասում
5	«Քարե տուն» քարանձավ	Ասկերանի շրջան, Սարդարաշեն գյուղի մոտ, Չնգլ կոչվող տեղամասում
6	«Լուսգան աղբյուր» քարանձավ	Ասկերանի շրջան, Վարդաձոր գյուղի մոտ
7	«Սվքարեր» քարանձավ	Ասկերանի շրջան, Պատարա գյուղի մոտ, Սվքարեր կոչվող տեղամասում
8	«Սև» քարանձավ	Ասկերանի շրջան, Պատարա գյուղի մոտ, Ղրլխ կոչվող տեղամասում
9	«Պերթ» քարանձավ	Ասկերանի շրջան, Պատարա գյուղի մոտ, Պորթ կոչվող տեղամասում
10	«Ծակ քերծ» քարանձավ	Ասկերանի շրջան, Խնաձախ գյուղի մոտ
11	«Հարու» քարանձավ	Ասկերանի շրջան, Հարավ գյուղի մոտ
12	«Անանուն» քարանձավ	Ասկերանի շրջան, Կարկառ գետի աջ ափին, Քարին տակ գյուղից 500մ հյուսիս -արևելք, երկարությունը՝ 72մ

13	«Ճգնափորի» քարանձավ	Մարտակերտի շրջան, Կիչան գյուղից 1,5կմ արևմուտք
14	«Ագոխի» քարանձավ	Հաղորթի շրջան, Ագոխ գյուղից 1կմ հարավ-արևելք, երկարությունը՝ 190մ, ծովի մակերևույթից 900մ բարձրության վրա
15	«Ծծախաչ» քարանձավ	Հաղորթի շրջան, Մեծ Թաղեր գյուղի հարավային մասում, երկարությունը 22մ, ծովի մակերևույթից 850մ բարձրության վրա
16	«Անանուն» քարանձավ - բնակարան	Քաջաթաղի շրջան, Մագրա գյուղի մոտ
17	«Չոբան գյունն» քարանձավ	Քաջաթաղի շրջան, Բերդաձոր գյուղից 3-3,5կմ հյուսիս-արևմուտք
18	«Տանձուտ» քարանձավ	Քաջաթաղի շրջան, Տանձուտ գյուղի մոտ
19	«Անանուն» քարանձավ	Շուշիի շրջան Կարկառ գետի ձախ ափին, Քարին տակ գյուղի հյուսիսային մասում, երկարությունը 114մ, ծովի մակերևույթից 1365մ բարձրության վրա
20	«Աստղաշենի» բրածո ֆաունա	Ասկերանի շրջան, Աստղաշեն գյուղի հյուսիս-արևմտյան եզրերում
21	«Հոնուտի ձոր» կիրճ	Շուշիի շրջան, Կարկառի գետահովտի՝ Քարին տակ-Մխիթարաշեն գյուղերի հատվածում
22	«Փանջակ քար» (Դեղ-Նատարին ամրոց) ժայռագագաթ	Մարտակերտի շրջան, Գառնաքար գյուղից 6.5 կմ հարավ-արևմուտք
23	«Ջրաբերդի» կիրճ	Մարտակերտի շրջան, Թաղթառ գետի հետ նրա Թրդի վտակի միացման հատվածում
24	«Կաչաղակաբերդ» ժայռագագաթ	Մարտակերտի շրջան, Քոլաստակ գյուղից 3,5կմ հարավ-արևելք
25	«Մուղդուսի քար», (Խոխանաբերդ) ժայռագագաթ	Մարտակերտի շրջան, Գառնաքար գյուղից 6կմ արևմուտք (Վանք գյուղից 3կմ հարավ արևելք)
26	«Այլ լճեր» հրաբուխ	Քաջաթաղի շրջան, Հակ գյուղից 22 կմ հյուսիս-արևմուտք
27	«Իշխանասար» հրաբուխ (Կարադաղ լեռ)	Քաջաթաղի շրջան, Հակ գյուղից 15 կմ արևմուտք
28	«Քառման» հրաբուխ (Քարմանբերդափեղ լեռ)	Քաջաթաղի շրջան, Հակ գյուղից 25 կմ հյուսիս-արևմուտք
29	«Ծրմանա քար» ժայռագագաթ	Մարտունու շրջան, Գիշի, Մուշկապատ, Ճարտար գյուղերի արանքում

30	«Աղջկաբերդ» (Կուսաբերդ) ժայռաքանդակ	Մարտունու շրջան, Բերդաշեն գյուղից 2 կմ հյուսիս
31	«Այսար» հրաբուխ	Ճահումյանի շրջան, Մեծ Այլ լճից 4 կմ հարավ-արևմուտք
32	«Քարախաչ» հրաբուխ	Ճահումյանի շրջան, «Ջերմաջուր», նախկին առողջարանից 11 կմ արևմուտք
33	«Բյուրակն» հրաբուխ	Ճահումյանի շրջան, «Ջերմաջուր» նախկին առողջարանից 11 կմ հարավ-արևմուտք
34	«Աղահեճք» հրաբուխ	Ճահումյանի շրջան, «Ջերմաջուր» նախկին առողջարանից 11 կմ հարավ
35	«Անամուն» սյունաձև բազալտների անջատումներ	Ճահումյանի շրջան, Թարթատ գետի հյուսիս-արևմտյան զառիթափ լանջին՝ Քարվաճառ շրջկենտրոնի մոտ
36	«Տրտուի» կիրճ	Ճահումյանի շրջան, Տրտուի գետահովտի Նոր Գետաշեն- Դաղիվանք հատվածում
37	«Դուրթլուի» կիրճ	Ճահումյանի շրջան, Թուրթլուի գետահովտի ստորին հոսանքի՝ Տրտու գետի հետ միացման հատվածում
38	«Լևի» կիրճ	Ճահումյանի շրջան, Լևի գետահովտի ստորին հոսանքի՝ Տրտու գետի հետ միացման հատվածում

II. ԶՐԱԳՐԱԿԱՆ ՀՈՒՇԱՐՁԱՆՆԵՐ

39	«Գանձակի» ջրվեժ	Մարտակերտի շրջան, Վանք գյուղի մոտ
40	«Ծապին ձոր» ջրվեժ	Մարտակերտի շրջան, Առաջածոր գյուղի մոտ, 20-25 մ բարձրությամբ
41	«Մեծ Այլ» լիճ	Ճահումյանի շրջան, «Ջերմաջուր» նախկին առողջարանից 24 կմ հյուսիս-արևմուտք
42	«Փոքր Այլ» լիճ	Ճահումյանի շրջան, «Ջերմաջուր» նախկին առողջարանից 20 կմ հյուսիս-արևմուտք
43	«Սև» լիճ	Ճահումյանի շրջան, «Ջերմաջուր» նախկին առողջարանից 10 կմ հարավ-արևմուտք
44	«Ծալք» լիճ	Ճահումյանի շրջան, «Ջերմաջուր» նախկին առողջարանից 13 կմ հարավ-արևմուտք
45	Ակնալիճ	Ճահումյանի շրջան, Դաղիվանքից 17 կմ հյուսիս
46	«Սև» լիճ	Քաշաթաղի շրջան, Հոչազ գետի աջ վտակ Ծարածորի ակունքների մոտ
47	«Այլախ» լիճ	Քաշաթաղի շրջան, Հոչազ գետի աջ վտակ Ծարածորի ակունքների մոտ
48	«Չոֆիլգյուլ» լիճ	Քաշաթաղի շրջան, Հակ գյուղից 9 կմ հյուսիս-արևմուտք
49	«Մեծ» լիճ	Քաշաթաղի շրջան, Հակ գյուղից 6 կմ հարավ-արևմուտք
50	«Սև» լիճ	Քաշաթաղի շրջան, Հակ գյուղից 10 կմ արևմուտք

III. ԶՐԱՆԵՐԿՐԱԲԱՆԱԿԱՆ ՀՈՒՇԱՐՁԱՆՆԵՐ

51	«Չիչբարի ձոր» սառնատուն	Մարտակերտի շրջան, Առաջածոր գյուղի մոտ
52	«Թթու ջուր» հանքային աղբյուր	Թրղլու գյուղի արևմտյան եզրին
53	«Մթնածորի» աղբյուր	Մարտակերտի շրջան, Հաթերք գյուղից 7,5կմ հյուսիս
54	«Հացի» աղբյուր	Մարտակերտի շրջան, Վանք գյուղի արևմտյան եզերքում, խաչեն գետի աջ ափ
55	«Յուրտ» աղբյուր	Մարտակերտի շրջան, Մեծ շեն գյուղից 3կմ հարավ
56	«Փոքր ջերմաջուր» հանքային աղբյուր	Ճահումյանի շրջան, Զուար գյուղից 3,5կմ հարավ, Թոթխուն գետի ձախ ափին
57	«Խոլոզանց ջերմաղբյուր» հանքային աղբյուր	Ճահումյանի շրջան, Քարվաճառ շրջկենտրոնից 12 կմ հարավ-արևմուտք, Թարթառ գետի ձախ ափին
58	«Դուրխուի» հանքային աղբյուր	Ճահումյանի շրջան, Թոթխուն գետի միջին հոսանքում, Զուար գյուղից 6 կմ հարավ, Թոթխուն գետի ձախ հովտալանջում
59	«Ներքին ջերմաջուր» հանքային աղբյուր	Ճահումյանի շրջան, («Ջերմաջուր» նախկին առողջարանից 2 կմ հյուսիս)
60	«Վերին ջերմաջուր» հանքային աղբյուր	Ճահումյանի շրջան, («Ջերմաջուր» նախկին առողջարանի մոտ)
61	«Բաղրսաղ» հանքային աղբյուր	Ճահումյանի շրջան, («Ջերմաջուր» նախկին առողջարանից 2 կմ հարավ)
62	«Կոմկեմ» ջրվեժ	Ճահումյանի շրջան, Դադիվանքի և Սք. Աստվածածին վանքի միջև, Տրտու գետի ձախ զառիթափ լանջին
63	«Թուրշու» հանքային աղբյուր	Շուշիի շրջան, Լիսագոր գյուղի հյուսիսային եզերքում
64	«Շրլան» հանքային աղբյուր	Շուշիի շրջան, Շուլան գյուղի մոտ
65	«Պեխի» աղբյուր, (Եսայի աղբյուր)	Շուշիի շրջան, Շուշի քաղաքից 3 կմ հարավ արևմուտք
66	«Հերիկ» հանքային աղբյուրներ	Քաշաթաղի շրջան, Հերիկ գյուղի մոտակայքում
67	«Բերձոր» հանքային	Քաշաթաղի շրջան, Բերձոր շրջկենտրոնից 3 կմ հարավ-արևելք

	աղբյուր	
68	«Ծախքուլաղ» աղբյուր	Ասկերանի շրջան, «Տիգրանակերտ» պատմական տեղակայրի մոտ
69	«Նահապետ Քուչակի» աղբյուր	Մարտունու շրջան, Բերդաշեն գյուղում
70	«Անահիտի» աղբյուր	Մարտունու շրջան, Հազի գյուղում
71	«Թաա» աղբյուր	Մարտունու շրջան, Թաղավարդ գյուղից 2,5կմ հյուսիս-արևմուտք, Վարանդա գետի ափին

IV. ԿԵՆՍԱՔԱՆԱԿԱՆ ՀՈՒՇԱՐՁԱՆՆԵՐ

72	«Սոսի արևելյան» ծառ	Հաղրույթի շրջան, Տյաք գյուղի մոտ
73	«Սոսի արևելյան» ծառ	Հաղրույթ քաղաքի կուլտուրայի տան մոտ, տրամագիծը՝ 120սմ, բարձրությունը՝ 29մ, տարիքը՝ 600 տարի
74	«Հարթած ծառեր»	Հաղրույթի շրջան, Վարդաշատ գյուղ, ճեղքված բներով ծռուռումուռ ծառեր
75	«Թաղարնի» (Ձելկվա) ծառ	Հաղրույթի շրջանի Տումի գյուղի «Կարսիկ խաչ» կոչվող տեղամասում, տրամագիծը՝ 60սմ, բարձրությունը՝ 27մ, տարիքը՝ 600 տարի
76	«Սոսի արևելյան» ծառ	Մարտակերտի շրջան, Հաթերքի անտառպնտություն, Թարթառի ավազան, կաղնու և հաճարենու խառը անտառում
77	«Սոսի արևելյան» ծառ	ք. Մարտակերտ, տրամագիծը՝ 200սմ, բարձրությունը՝ 25մ, տարիքը՝ 200 տարի
78	«Բոխի» ծառ	Մարտակերտի շրջան, Թալիչ գյուղ, հիմքից աղեղնածև աճել և նո վերադարձել է իր տեղն ու վեր խոյացել
79	«Հազի» ծառ	Մարտակերտի շրջան, Թալիչ գյուղ, հիմքից աճել ու բաժանվել է 2 մասի, այնուհետև միացել և նմանվել է շեղանկյան
80	«Կաղնի» ծառ	Մարտակերտի շրջան, Վարդաձոր գյուղ, բնի մեջ մխրճված է խաչքար
81	«Սոսի արևելյան» ծառ	Ասկերան քաղաքում
82	«Աղոցի» ծառերի ենթաանտառ	Ասկերանի շրջան, 20 հա սղոցու ենթաանտառ հաճարենու և բոխենու խառը անտառում
83	«Սոսի արևելյան» (Սխտորաշենի «Տնջրի») ծառ	Մարտունու շրջան, Սխտորաշեն գյուղի մոտ, տրամագիծը՝ 600սմ, բարձրությունը՝ 25մ, տարիքը՝ 2020 տարի
84	«Թաղարնի» (Ձելկվա) 0,5 հա	Մարտունու շրջան, Տառնավարդի անտառպնտությունում
85	«Ծառերի մատուռ»	Մարտունու շրջան, Ննգի գյուղում

86	«Ըխտլիագ» ծառ	Մարտունու շրջան, Բերդաշեն գյուղում
87	«Թաղարնի» (Ջելկվա) տասնյակով	Մարտունու շրջան, Գիշի գյուղում

V. ԲՆԱՊԱՏՄԱԿԱՆ ՀՈՒՇԱՐՁԱՆՆԵՐ

88	«Դիզակ» բնապատմական տարածք (Տողածոր)	Հաղրութի շրջան, Տումի գյուղից մոտ 4-5 կմ հարավ-արևմուտք
89	«Ականայի հովիտ» բնապատմական տարածք	Մարտակերտի շրջան, Ականաբերդ գյուղի շրջակա տարածք
90	«Դիզմայրի» տսինների պուրակ բնապատմական տարածք	Քաշաթաղի շրջան, Դիզմայրի գյուղից արևմուտք՝ ՀՀ սահմանամերձ մասում
91	«Պատարայի գետահովիտ» (Կուսանաց բնապատմական տարածք)	Ասկերանի շրջան, Պատարա գյուղից 7կմ հարավ-արևմուտք

Բնության հուշարձանների ներկայացված տիպաբանական դասակարգումը պայմանական է, դրանցից շատերն ըստ ծագման կարող են ունենալ հետերոգեն բնույթ, սակայն որոշակի դասակարգումը նպաստում է հուշարձանների վերաբերյալ իրականացվող աշխատանքների և տվյալների բազաների համակարգմանը:

Ընդհանուր առմամբ ցանկում հիմնականում ընդգրկված են այն հուշարձանները, որոնք գտնվելով մարդու տնտեսական գործունեության ոլորտում, զանգվածային զբոսաշրջության օբյեկտների մոտակայքում և այլ կարգի անթրոպոգեն ճնշումների գոտում կարող են ենթարկվել տարբեր տեսակի բացասական ազդեցությունների: Ցանկում ընդգրկված չեն միայն նեղ մասնագիտական հետաքրքրություն ներկայացնող օբյեկտները, ինչպես նաև անմատչելի կամ սահմանամերձ վայրերում գտնվող հուշարձանները, որոնց համար պահանջվում են լրացուցիչ ուսումնասիրություններ:

Բնության հատուկ պահպանվող տարածքների վրա բացասական մարդածին ներգործությունը նվազեցնելու նպատակով Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության կառավարությունը սահմանել է պահպանման գոտի:

Բնության հատուկ պահպանվող տարածքների պահպանման գոտում արգելվում է որևէ տնտեսական գործունեություն, որը կարող է սպառնալ այդ տարածքների էկոհամակարգերի կայունությանը, բուսական և կենդանական աշխարհի ներկայացուցիչների, գիտական կամ պատմամշակութային արժեք ունեցող օբյեկտների պահպանությանը (5):

Հանրապետության տարածքում հայտնի 91 անուն բնության հուշարձաններն ըստ ծագման դասակարգելով՝ բացահայտվել է, որ

դրանցից 38-ը երկրաբանական և երկրաձևաբանական ծագման են, 12-ը՝ ջրագրական, 21-ը՝ ջրաերկրաբանական 16-ը՝ կենսաբանական, 4-ը՝ բնապատմական:

ԼՂՀ տարածքում հայտնի բնության հուշարձաններն ըստ ծագման առանձնահատկությունների դասակարգելուց բացի անհրաժեշտություն ենք համարել նաև դասակարգումն ըստ հանրապետության շրջանների (աղ. 2):

Աղյուսակ 2

**ԼՂՀ տարածքում հայտնի բնության հուշարձանների
դասակարգումն ըստ ծագման առանձնահատկությունների և
խմբավորումն ըստ շրջանների**

բնության հուշարձանների խմբավորումն ըստ շրջանների հուշարձանների դասա- կարգումն ըստ ծագման	Ասկերան	Մարտունի	Մարտակերտ	Շուշի	Շահումյան	Քաշաթաղ	Հադրութ	Ընդամենը
Երկրաբանական, երկրաձևաբանական	13	2	5	2	8	6	2	38
Ջրագրական	-	-	2	-	5	5	-	12
Ջրաերկրաբանական	1	3	5	3	7	2	-	21
Կենսաբանական	2	5	5	-	-	-	4	16
Բնապատմական	1	-	1	-	-	1	1	4
Ընդամենը	17	10	18	5	20	14	7	91

Վերլուծելով վերը նշված աղյուսակում գետեղված ցուցանիշները՝ կարող ենք տալ հետևյալ մեկնաբանությունները.

ԼՂՀ տարածքում հայտնի 38 երկրաբանական և երկրաձևաբանական բնության հուշարձաններից 13-ը գտնվում են Ասկերանի շրջանի վարչական տարածքներում, 2-ը՝ Մարտունու, 5-ը՝ Մարտակերտի, 2-ը՝ Շուշիի, 8-ը՝ Շահումյանի, 6-ը՝ Քաշաթաղի և 2-ը՝ Հադրութի վարչական սահմաններում:

Ջրագրական ծագման բնության հուշարձանները թվով 12-ն են, որոնցից 2-ը՝ Մարտակերտի վարչական սահմաններում են, հինգական՝ Շահումյանի և Քաշաթաղի շրջաններում:

Ջրաերկրաբանական 21 բնության հուշարձաններից 1-ը գտնվում է Ասկերանի, 3-ը՝ Մարտունու, 5-ը՝ Մարտակերտի, 3-ը՝ Շուշիի, 7-ը՝ Շահումյանի և 2-ը՝ Քաջաթաղի շրջաններում:

Կենսաբանական ծագման բնության հուշարձանները թվով 16-ն են, որոնցից 2-ը տեղակայված են Ասկերանի, 5-ը՝ Մարտունու, 5-ը՝ Մարտակերտի և 4-ը՝ Հաղրութի շրջանի վարչական սահմաններում:

ԼՂՀ-ում հայտնաբերված բնապատմական ծագման հուշարձանները 4-ն են, որոնք մեկական տեղակայված են Հաղրութի, Մարտակերտի, Քաջաթաղի և Ասկերանի շրջաններում:

Այսպիսով, ԼՂՀ տարածքում հայտնի 140 անուն բնության հուշարձաններից 27-ը գտնվում են Ասկերանի շրջանի սահմաններում, 11-ը՝ Մարտունու, 35-ը՝ Մարտակերտի, 8-ը՝ Շուշիի, 27-ը՝ Շահումյանի, 19-ը՝ Քաջաթաղի և 13-ը՝ Հաղրութի շրջանում:

Գրականություն

1. «Բնության հատուկ պահպանվող տարածքների մասին» ԼՂՀ օրենք, դեկտեմբերի 12, 2007թ.
2. «Բնության հուշարձանների ցանկը հաստատելու մասին» որոշում, 30 դեկտեմբերի, 2011թ., N 1053 Ն
3. А.С.Степановских, Биологическая экология. Теория и практика: учебник, Издательство: ЮНИТИ-ДАНА, 2009 г.
4. А.С.Степановских, Охрана окружающей среды: Учебник для вузов, 2002г.
5. Д.Н. Николаевич, М. А. Кузьмич, Редактор: Куровский К.И., Охрана природы Издательство: Мнемозина, 2012 г.

Классификация известных природных памятников на территории НКР

Л.Гукасян, Г.Маркарян

Резюме

При классификации 91 природных памятников на территории республики, выяснилось, что 38 из них имеют геологическое и геоморфологическое происхождение, 12 - гидрографическое, 21- гидрогеологическое, 16 - биологическое и 4 – природно-историческое. Из 91 описанных нами памятников, 17 находятся в пределах Аскеранского района, 10 - в Мартунинском, 18 - Мартакертском, 5 - Шушинском, 20 - Шаумянском, 14 - Кашатагском, 7 - Гадрутском районах.

The Classification of Natural Monuments in the NKR

L.Ghukasyan, G.Margaryan

Summary

While classifying a total of 91 natural monuments in the NKR we have revealed, that 38 of them are of geological and geomorphological origin, 12 are of hydrographical, 21 – of hydrogeological, 16 are of biological origin and 4 are of national historical. Among the analyzed monuments 17 were found in Askeran region, 10 in Martouni region, 18 in Martakert region, 5 in Shushi, 20 in Shahumyan, 14 in Kashatagh and 7 in Hadrout regions.